

KRIZE HODNOT OKCIDENTÁLNÍ KULTURY V POSTMODERNÍ SPOLEČNOSTI*

IVAN MUCHA, TOMÁŠ HAVEL**

ÚVOD

Rozmanitost forem života i složitost a pluralita světonázorových konceptů ztěžují orientaci člověka v současném světě, jak již naznačil *Georg Simmel* v rámci konceptu hledání centrálního pojmu jakožto nutné součásti každé historicko-kulturní epochy, jinak řečeno hledání vůdčí ideje středu, centra, jehož prostřednictvím můžeme pozorovat a popisovat společnost.¹ V sociologické literatuře se již v díle *Émila Durkheima* a později *Roberta Mertona*² objevil pojem anomie, který, řečeno obecně, vyjadřoval stav ztráty jednotného vzorce, univerzálního hodnotového přesvědčení o tom, co je základem smyslu lidského života. Člověku moderní doby nezbyvá nic jiného, než se tomuto stavu přizpůsobit, adaptovat se na něj. Nutným důsledkem vertikální diferenciací kapitalistické společnosti byla sociální stratifikace a společenská dělba práce, ne však v úzkém, ekonomickém smyslu slova. Zjednodušeně řečeno šlo o dělbu rolí v rámci systému společnosti, přičemž s každou společenskou rolí byla spojena určitá, zpravidla naplňovaná očekávání. *Durkheim* k tomu píše:

Dělba práce není specifikem ekonomického světa. Můžeme pozorovat její vliv v nejrůznějších oblastech společnosti. Čím dál tím více se specializují i funkce politické, administrativní či právní. Podobně je tomu v oblasti umění a vědy.³

* Tento článek vznikl jako jeden z výsledků projektu PRVOUK (P17 Společenské vědy: zkoumání společnosti a politiky).

** Tomáš Havel působí jako asistent na katedře politologie a sociologie Právnické fakulty UK. Ivan Mucha je docentem na katedře politologie a sociologie Právnické fakulty UK a na katedře elektronické kultury a sémiotiky Fakulty humanitních studií UK. Autoři srdečně děkují Pavle Nehasilové, studentce 4. ročníku PF UK, za pomoc spojenou s redakční úpravou článku a přípravou jeho shrnutí.

¹ SIMMEL, G.: *Peníze v moderní kultuře a jiné eseje*. Praha: SLON, 2006, s. 133–136. K Simmelovu dílu srov. např. MUCHA, I.: *Georg Simmel filosof a sociolog*. Praha: Tiskárna a vydavatelství 999, 2008.

² K tomu viz např. MERTON, R.: *Social Theory and Social Structure*. New York: The Free Press, 1968.

³ DURKHEIM, É.: *Společenská dělba práce*. Brno: CDK, 2004, s. 39–40.

Durkheimovu anomii lze chápat v návaznosti na společenskou dělbou práce ve smyslu odcizení mezi různými strukturami společnosti, které trpí nedostatečnými a krátkodobými vztahy ve spojení s nefunkční organickou solidaritou.⁴

Téma anomie je spojeno s reflexí vývoje západní civilizace a kultury. Je nastoleno v okamžiku krize hodnot a je důsledkem nejen procesů sekularizace a nihilismu, ale také racionalizace a modernizace. Je spojeno i s rozvojem techniky a vědy, planetární technovědy, obchodu, světového trhu a v jistém smyslu i s postupným uskutečňováním ideálů sociálních reformátorů minulosti. Adaptace na nové podmínky života moderní společnosti⁵ nevyžaduje orientaci, která by se zakládala na porozumění, tedy hledání odpovědi po smyslu života, ani takové porozumění nepotřebuje. Co ale vyžaduje je schopnost přizpůsobit se změnám ekonomickým, politickým, sociálním i kulturním, které přinášejí procesy vývoje moderní společnosti.

Vývoj okcidentální civilizace zdůrazňující požadavky svobody lidského rozhodování směřuje k posilování individualismu. V základu těchto procesů je zdůrazněn význam člověka, jedince, ega, subjektu, který podle vlastních potřeb a zájmů rozumně rozvrhuje své jednání. Moderní společnost, vedená modernismem jakožto kulturní formou modernity, se vytvořila převážně z osvícenství a jejím politickým výrazem byly ideové proudy nabízející vzájemně si konkurující koncepce dobrého života, tedy v průběhu 20. století zejména tzv. klasické politické ideologie. Systematická kodifikace lidských práv (včetně práv sociálních) v ústavních rádech⁶ měla být napříště garantem práv individuálního člověka, jedince, ega v moderní kapitalistické společnosti a zároveň odpovědí na historickou zkušenost s německou či sovětskou totalitou. Institut sociálního státu však předpokládal pevné ukotvení člověka ve společnosti spolu s pochopením a respektováním všeobecně sdílených hodnot, tedy jistou míru konsenzu na etické reflexi morálky, jinak řečeno udržitelný kompromis mezi transcendentálně a utilitaristicky chápaným paradigmatem.⁷

Výše popsany „hodnotový“ konsenzus byl legitimizován prostřednictvím velko-vyprávění,⁸ na jejichž základě byla artikulována moderní povinnost. Jinak řečeno vůdčí idea, princip cesty lidského života jakožto kulturně-hodnotový vzorec chování. Reformátorské úsilí o zlepšení podmínek života je však spojeno především s otázkou zlepšení hmotných podmínek života. To znamená také postupné předřazování materiálních požadavků nad požadavky duchovní. Postupná převaha materialisticko-pragmatického pojetí života výrazně ovlivnila kulturní vzorec západní civilizace redukcí mnohem roz-

⁴ Jiné chápání pojmu anomie podává Durkheim v díle *Sebevražda*, kdy anomii rozumí neukotvený výsledek sociálních přeměn. K tomu srov. MARTUCCELLI, D.: *Sociologie modernity. Itinerář 20. století*. Brno: CDK, 2008, s. 29–31.

⁵ K tématu modernity viz zejména MARTUCCELLI, D.: *Sociologie modernity...*

⁶ K tomu srov. KYSELA, J.: V suterénu teorie lidských práv. Poznámky k jejich povaze, předpokladům a důsledkům. In: GERLOCH, A. – ŠTURMA, P.: *Ochrana základních práv a svobod v proměnách práva na počátku 21. století v českém, evropském a mezinárodním kontextu*. Praha: Auditorium, 2011. K pojetí postmoderního chápání lidských práv viz také DOUZINAS, C.: The End(s) of Human Rights. *Melbourne University Law Review*, 2002, vol. 26, nebo BĀRĀNY, E.: Postmoderná situácia a ľudská práva. *Právny obzor*, 1997, roč. 80, č. 3.

⁷ LUHMANN, N.: *Láska jako vášeň / Paradigm Lost*. Praha: Prostor, 2002, s. 196.

⁸ K pojmu velko-vyprávění viz zejména LYOTARD, J. F.: *The Postmodern Condition*. Minneapolis: University of Minnesota Press, 1984.

sáhlejšího duchovního obsahu na reálné, praktické změny podmínek sociálního života. Osobní, individuální zájmy a prosperita měly být zajištěny rámcem institucionálního uspořádání moderní společnosti a organizace života v ní. Toto paradigma však ve své podstatě připravilo půdu pro výkonnostní postindustriální nebo postmoderní společnost:

Situace v postindustriálních společnostech má však ještě jeden rys. Je silně orientována na výkon. Převažující jsou ty vztahy, které směřují ke znásobování výkonu a k dosahování lepšího poměru mezi vstupy a výstupy. Této kalkulačnické logice je pak podle Lyotarda podrobováno vše. Vše se musí podrobit performativnímu modelu, tedy modelu, jehož motivem je výkonnost. Vše se musí podrobit optimálnímu zvyšování výkonu systému.⁹

Vše probíhalo jakoby na pozadí skrytého, mnohem hlubšího procesu anomie jako postupné ztráty smyslu pro to, co je transcendentní, absolutní, univerzální, závazné nikoliv z hlediska materiálního, hmotářského, ale duchovního. V okcidentu se to projevilo jednak v postupném posilování ateismu, nihilistických sklonů a v kritice metafyziky.

Tato tendence v sobě samozřejmě měla i osvobozující sílu. Vedla k odstranění mnoha předpokladů,¹⁰ nespravedlností, ale zároveň připravila prostor pro vznik nových předpokladů a nespravedlností. Vedle individualismu či individualizace, zakódované ve vývoji západní civilizace se prosazují také prvky posilující společné, sociální, kolektivní cítění, prožívání a na tomto základě i porozumění světu. Spolu s postupnou kritikou západního křesťanství dochází k tomu, že mnohé náboženské ideje v sekularizované podobě pronikají do sociálněpolitických nacionalistických hnutí či do ideologie třídního boje. Rozměňování univerzalizmu hodnotového vzorce, a to nejen křesťanského, ale také osvícenského, se projevuje v postupné diferenciaci různých zájmových skupin politických, ekonomických, kulturních, pro něž otázka absolutního smyslu životní orientace ztrácí smysl. To, oč běží, je adaptace na podmínky života v přítomnosti a v jistém smyslu i neustálé relativizování univerzálních hodnot přizpůsobených podmínkám přítomného okamžiku, technikám a strategiím prosazování skupinových zájmů.

Zatímco v moderní společnosti bylo povinnost možné chápat jako povinnost každého jedince vůči vertikální struktuře společnosti, pochopitelně v intencích postavení v této vertikální struktuře, jako povinnost vůči společenskému systému, který je otevřený komunikaci v rámci jednotlivých subsystémů, postmoderní společnost svým hodnotovým relativismem, síťovou tvorbou sebe-referenčních systémů a vytržením člověka z tradiční struktury toto chápání do značné míry popírá. Jestliže totiž postmoderná opouští velko-vyprávění působící již od antiky jako ukazatel podél cesty,¹¹ postmoderní povinnost přestává být povinností vůči systémovému celku a prostřednictvím dílčích jazykových her se stává povinností vůči jednotlivým subsystémovým rolím. Axiologické úsudky ustupují binárnímu kódování v rámci jednotlivých subsystémů.

⁹ ŠKOP, M.: *Právo v postmoderní situaci*. Brno: Acta Universitatis Brunensis, 2008, s. 51.

¹⁰ K pojmu předpokladů srov. např. KOSEK, J.: *Právo (n)a předpoklad*. Praha: Dokořán, 2011.

¹¹ Prameny práva tvořilo v římském právním systému právo nepsané (*ius non scriptum*), tedy právní obyčej (*consuetudo*, *mos*, *mores*) a právo psané (*ius scriptum*). Pro úplnost je třeba dodat, že pojmy *consuetudo* a *mos* mají částečně odlišný charakter. *Mos* z dnešního pohledu chápeme spíše jako vyjádření morálního normativního systému, který odkazuje k římským tradicím a slavným činům starých Římanů, které jsou vyjádřeny v metanaracích.

To, co je možné v tomto kontextu považovat za znepokojivé, je odklon od společných univerzálních hodnot. To ovšem není pocit, který by byl obecně sdílen ani těmi, kteří jsou ve jménu či duchu tolerance, ať z kruhů křesťanského nebo osvícenského přesvědčení, zastánci pluralismu. Jinak je tomu u těch, kteří v rámci tolerovaného pluralismu názorů či víry preferují vlastní hodnotové přesvědčení agresivním způsobem, jak se to například děje u zastánců náboženského fundamentalismu.

V tomto ohledu je patrný rozdíl mezi Západem a Islámem. Zjednodušeně řečeno v západní civilizaci je jednotný názor či světónázor vyjádřen převážně s ohledem na to, co se týká přítomnosti. Přítomnost a problémy přítomnosti, materiální, ekonomické, politické zcela zaměstnávají nejen myšlení, ale také jednání, představy, kalkulaci, rozvrh a orientaci života v individualizovaném světě. Sekularizovaný svět je světem neustálé přítomnosti a materiálních zájmů. To, co pojí dohromady takto orientované jedince, co je sjednocuje, je právě jednotné přesvědčení hmotářské, hédonistické, konzumní, a to ve spojení s postmoderním chápáním povinnosti jakožto povinnosti k sobě samému. Dá se dokonce říci, že Západ rezignoval na budoucnost, protože otázka po budoucnosti byla postavena hmotářsky jako téma pokroku materiálního, ekonomického, politického, uskutečňovaného rozvojem technologií planetární technovyvědy. Pomyslným koncem osvícenské modernity se tak stal centrální pojem vědecko-technického pokroku, který vede k duchovnímu rozmělnění společnosti.

Za této situace se dá říci, že se vyčerpal nejen koncept moderny, jak o tom hovoří post-strukturalisté a postmodernisté,¹² ale také, že se vyčerpal koncept Západu jako univerzálního vzoru, ideálu civilizačního vývoje, projektu budoucnosti založené na anticko-renesančních idejích. Vyčerpal se právě proto, že ztratil základ, že zodpověděl metafyzickou otázku po smyslu vědecko-technickým způsobem. Taková odpověď je neuspokojivá a možná také znepokojivá. Problém je spíše ve způsobu komunikace současné globalizované a technicky vyspělé společnosti. Spolu s koncem velko-vyprávění se vytrácejí i jiné hodnoty, na jejichž artikulaci a souboji byla moderní společnost vystavěna. Obrovské tempo procesu změn, globalizace, rozvoj elektronických médií, šíře a rozmanitost informací dostupných nejen z televize, novin, ale také na internetu a zejména na sociálních sítích, ztěžuje reflexi doby, jejích nebezpečí a ohrožení.¹³ Opuštění centrálního pojmu ve smyslu souboje idejí může napříště znamenat ohrožení akceschopnosti člověka v rámci jeho odpovědnosti ke společnosti. Přílišný pluralismus názorů, zjednodušeně ve stylu teze, že pravdou je to, čemu lidé věří, má nebezpečný potenciál. Různorodost forem vědění je totiž v současné společnosti mimořádná.

Nástup a výrazný podíl jiných kultur, především asijských, na utváření světa vyvolává otázku, zda je nadále možné očekávat, že bude vývoj globální civilizace probíhat v duchu tradice okcidentálního směřování k univerzálním hodnotám. I když je vliv moderní civilizace obrovský, je na druhé straně třeba brát v úvahu i způsob, jakým se probudily k životu i jiné kultury. Jestliže byl vývoj okcidentální civilizace, racionalizace

¹² Viz např. DERRIDA, J.: *Síla zákona*. Praha: Oikoymenth, 2002. Dále zejména HABERMAS, J.: *Der Philosophische Diskurs der Moderne*. Berlin: Suhrkamp Verlag GmbH, 1988.

¹³ Viz např. MCLUHAN, M.: *Člověk, média a elektronická kultura*. Brno: JOTA, 2008.

a modernizace spojován v pojmu osvícení s důrazem na specifické pojetí rozumu,¹⁴ pak je zřejmé, že dnešní dopad planetární technovědy v jiném historicko-kulturním a náboženském kontextu neklade otázku po smyslu shodně s osvícenskou univerzalistickou koncepcí. Je to jiný svět s obrovským potenciálem jak lidským, tak i tvořivým.

Expanze okcidentální civilizace jako univerzálního projektu lidství se v zemích Asie prezentovala nejen pozitivně, ale také negativně. To se týká nejen Asie, ale i zemí Předního východu, arabského světa. Jednostranné zaměření na materiální hodnoty života, hédonismus a konzumní orientace, technické řešení problémů a preference přítomného prožívání života byly přijímány s určitými rozpaky. Hlavní důvod byl v jisté neživotnosti, nelidskosti, objektivismu arogantního prosazování univerzalistických nároků vyspělé, technické civilizace okcidentu. Teprve v okamžiku ekologického ohrožení globalizovaného světa začínáme pociťovat naléhavost otázky po tom, co nás v budoucnosti čeká, otázky, která se zdála být na počátku moderního věku snadno zodpověditelná.¹⁵ Tato odpověď však nebrala v úvahu to, že člověk je také bytostí duchovní, která se stále ptá a bude ptát po smyslu svého bytí, tedy usilovat o porozumění tomu, co jeho přítomný, materiálně-hédonistický nárok přesahuje. Bude usilovat o porozumění smyslu svého života.

1. PROCESY ZMĚN

Moderní liberálnědemokratické státy dosáhly do jisté míry ideálů spravedlnosti, bohatství či demokracie a jsou postaveny před nové výzvy typu globalizace, přeshraničního organizovaného zločinu, ekologických katastrof nebo případně trestní odpovědnosti velkých nadnárodních korporací. V minulosti mocnosti kolonizovaly „třetí svět“ vojensky. Dnes se naopak všeobecně uznává právo národů na sebeurčení, nicméně ekonomicky zaostalé země jsou kolonizovány nadnárodními korporacemi bez vymezení odpovědnosti.

Idea středu, centra, ve smyslu časovém či prostorovém, ze kterého lze vše pozorovat, popisovat, posuzovat a objasnit, je nahrazena ideou systému a jeho schopností redukovat komplexitu na řešitelné problémy. Navíc tyto systémy nejsou vytvářeny tak, jako organizace či instituce, ale vznikají samovolně právě v rámci operací přiměřených každému z nich.¹⁶

Jednou z příčin postoje zdůvodňujícího netečnost k otázkám vyvolávajícím úzkost a strach ze zániku civilizace je lineární a kontinuální vývoj planetární technovědy. Je to způsobeno tím, že nábožensky dominantní otázkou po smyslu, tedy také otázkou proč,

¹⁴ Srov. např. LOCKE, J.: *Esej o lidském rozumu*. Praha: Svoboda, 1984, nebo HUME, D.: *Zkoumání o lidském rozumu*. Praha: Svoboda, 1996.

¹⁵ K tomu viz zejména LUHMANN, N.: *Ökologische Kommunikation: Kann die moderne Gesellschaft sich auf ökologische Gefährdungen einstellen?* Opladen: Westdeutscher Verlag, 1986.

¹⁶ BYSTRICKÝ, J. – MUCHA, I.: *Simulace, systémy a kontingence*. Praha: Tiskárna a vydavatelství 999, 2002, s. 160.

považovanou za infantilní, nahradila tázáním po tom, jak jsou věci uspořádány, jak jsou sestaveny, jak spolu souvisejí ve strukturách vztahů, ve vzájemných souvislostech, tedy otázkou jak. Rozvoj vědeckého myšlení nemá žádné hranice, stále se objevují nové poznatky a otázka uspořádání, sestavení věci vyžaduje koncentrovanou pozornost. Vynořuje se stále více otázek, které vyžadují odpovědi.

Rozvoj vědy, úzce spojený s rozvojem nových technologií, a připravenost zavádět nové poznatky okamžitě do praktického života mají zásadní vliv na charakter soudobého života. Jestliže v minulosti bylo možné předpokládat kontrolu a regulaci tohoto vývoje, pak v globalizovaném světě to již možné není. Zaměření na technické řešení problémů předpokládá neustálou připravenost vyrovnávat se s novými a odlišnými situacemi než dosud. „*Odkouzlení světa a racionalizace způsobily, že se modernita postupně ve všech institucionálních sférách projevuje odosobněním sociálních vztahů, nárůstem dominance techniky nad přírodou a společností a narůstající důležitostí kalkulu a specializace.*“¹⁷ Ve své podstatě jde o samovývoj spojený s redukcí komplexity na systémově řešitelné problémy v duchu paradigmatu sebe-referenčních systémů.

Kladení základních principiálních otázek týkajících se přežití soudobé civilizace, ale také její životní orientace, a otázek po smyslu života se dostává do kontradikce s efektivitou řešení problémů, které jsou stanoveny vývojem planetární technovědy. Převaha instrumentálně-technické racionality nad eticko-existenciálními, filosoficko-sociologickými či náboženskými idejemi, které jsou základem a součástí velkých i menších kulturně-historických celků, je dnes evidentní. Tyto ideje jsou vždy spojovány s určitými zákazy a příkazy, jak se chovat, a jejich legitimita je spojována s vírou v hodnoty, která zajišťovala jejich trvání. Teprve dnešní vývoj planetární technovědy umožnil mnohými vítaný únik z pout metafyzického myšlení do otevřeného prostoru nových forem vědění a života, pro něž nábožensko-filosofické ideje ztrácejí svoji závaznost a svůj význam. Efektivita, úspěch, peníze a postavení, pohodlí a blahobyt v přítomném čase jsou diktovány a určovány logikou vývoje moderní technické civilizace. Rozvoj technovědy nelze zastavit, ale v existenciální rovině jej můžeme chápat i jako únik od témat, problémů a otázek, které jednak spoluutvářely velké kultury minulosti a jednak zajišťovaly jejich další trvání v proměnách času. Nabízí se tak otázka, zda je za působení procesů společenských změn koherence idejí nadále udržitelná ve své původní podobě, či zda již nedošlo k jejímu úplnému zániku, a to v závislosti na „postmoderní dekonstrukci“ velko-vyprávění, na nichž je celý koncept osvícenských idejí založen.

Věda a vědecké myšlení se nerozvíjí s ohledem na pravdivější poznání skutečnosti, ale pohybují se v horizontu, který nemá pevně stanovené hranice a stále se mění na základě nových fakt a poznatků. Nic nepodléhá tak výrazným změnám jako vědecké poznání. Sledování vývoje vědy a s ním spojeného ustavení nových technologií, které mají praktický význam a dosah, hluboce ovlivňují základní procesy vnímání reality, lidské myšlení, posuzování, hodnocení věcí i orientaci člověka v současném světě. Je také spojeno s pronikáním nových jazykových her, diskursů, s vynořováním nových pojmů, které dávají věcem nový význam. Jazykem nových technologií je angličtina, která se

---

¹⁷ MARTUCCELLI, D.: *Sociologie modernity...*, s. 166.

stává univerzálním jazykem nové civilizace technovědy, proniká do všech jazyků ostatních regionů světa a stává se nástrojem kolonizace přirozeného světa jazykem vědy.

Sledujeme-li tuto linii vývoje světové civilizace z hlediska reflexe opírající se o otázky kladené především v intencích filosofického myšlení, jehož základy jsou spatřovány v anticko-křesťanské filosofii evropské, pak můžeme konstatovat, že věda a vědecké myšlení vytlačily autoritu filosoficko-náboženského myšlení při zodpovídání otázek po smyslu života. Dominující otázka, jak jsou věci uspořádány, nahradila metafyzickou otázku po smyslu světa a lidské existence. Otázka, jak jsou věci uspořádány, sestaveny, je otázkou technickou, nikoliv existenciální, a v tomto kontextu nemůže být odpověď na ni uspokojivá v plném významu.¹⁸

Technická otázka, jak jsou věci uspořádány, jak je lze popsat, regulovat a kontrolovat, jak se jich zmocnit, jak je proměňovat, se opírala či byla původně legitimována velkými idejemi filosofickými, náboženskými a posléze politicko-ideologickými. Předpokládalo se, že vývoj civilizace bude nebo může probíhat pod dohledem, dominancí velkých idejí zajišťujících dobro, spravedlnost a spojených s prosazením politické svobody, demokracie, parlamentarismu a svobodného trhu, jakožto všech klíčových idejí západní, okcidentální kultury.

Jedním z typických znaků moderní společnosti průmyslového věku byla produkce věcí jak materiálních, tak i duchovních, myšlenek, idejí spojených s budováním zcela nového typu společnosti zaměřené na budoucnost, nesené přesvědčením o neustálém pokroku v nejširším slova smyslu. V prvotní fázi byla modernizace nesmírně lákavým a úspěšným procesem naplňování potřeb a zájmů, pro které nebyl ve starším období dostatečný prostor. Byl to proces optimálního prosazování průniků idejí a institucí, vytvářejícího efektivní systém společnosti racionalizované, formálně přehledné, v níž se vzájemně prolínaly a doplňovaly normativní a hodnotové vzorce kultury. Přítomné normy byly legitimovány hodnotami, jejichž základ byl spatřován v univerzálních idejích osvícenského pojetí práv člověka a s tím spojené lidské přirozenosti. Ty také opravňovaly postup, jak na základě vědeckého poznání zdůvodnit uspořádání věcí, i způsob, jak s nimi prakticky zacházet a jak je případně změnit.

Postupná diferenciací potřeb a zájmů spojená s proměnou struktur moderní společnosti byla spojena i s neustálým hromaděním věcí, s jejich nadbytkem. Živelnost prosazování tužeb a přání a neustálé spojování otázek pokroku s detabuizací vedlo i k otřesům v oblasti morální a sociální. Hromaděním vyprodukovaných věcí hmotných, ale i nadprodukcí idejí, myšlenek, názorů, postojů vzniká také nepotřebný civilizační odpad, který čistotu projektu, konceptu moderny výrazně pošpinil. O současné společnosti se také mluví jako o společnosti mrhání. Důsledky původního záměru vytvořit racionální systém moderní civilizace opírající se o respektování „velkých idejí“ pravdy, dobra a spravedlnosti byly nepředvídatelné. Vývoj dnešní civilizace je obtížně kontrolovatelný a regulovatelný, což je i důsledek spolehnutí se na technovědu jako jediný dominantní, univerzální vzorec možného směřování k budoucnosti. Optimistická očekávání nejsou a nemohou být naplňována. Dnešní věda značnou část své aktivity směřuje k nalezení způsobu, jak odstranit škodlivé a nebezpečné důsledky civilizačního vývoje,

---

¹⁸ Srov. HEIDEGGER, M.: *Věda, technika a zamýšlení*. Praha: Oikoymenh, 2004.

což je patrné především v hledání způsobu, jak zabránit ekologické devastaci přírody. Můžeme si tak spolu s *Heideggerem* položit otázku:

Zamýšlíme se nad bytností novověké vědy, abychom v ní rozpoznali její metafyzický základ. V jakém pojetí jsoucna a v jakém pojmu pravdy je založeno to, že se věda stává výzkumem, co je toho důvodem?¹⁹

Do centra filosofického myšlení se místo přírody a morálky dostává technověda. Stává se trvalou součástí lidské civilizace i kultury a výrazně ovlivňuje procesy změn, k nimž dochází. Na rozvoji technovyvědy závisí i další trvání dnešní civilizace kladoucí vysoké nároky na efektivní technické řešení problémů, s nimiž je konfrontována. Pod vlivem této tendence se transformuje i kladení otázek morálky, případně se na ně nebere ohled.

Proces pronikání moderních technologií do prostorů mimo evropský region, v rámci procesů globalizace v politickém a ekonomickém smyslu, nemůže v žádném případě zajistit přijetí technicistního či technického řešení témat „přirozenosti“ a „morálky“ případně náboženství ve stejné podobě jako v okcidentu. To, co je na vývoji světové civilizace znepokojivé, co je také důsledkem dominance planetární technovyvědy, je ignorance vůči tradičnímu pojetí přirozenosti a celosti člověka i vůči otázkám morálky a náboženství. Hodnotové vzorce jiných kultur než euroamerické čerpají z jiných zdrojů, z jiné historické i existenciální zkušenosti, z jiného vnímání světa, z jiného hodnocení věcí. Jestliže se euroamerická civilizace posouvala směrem k dominanci a transformaci původních otázek přirozenosti a morálky do podoby civilizace technovyvědy, pak v jiných regionech světa tomu tak nebylo. V kontextu vývoje západní civilizace se o tématu přirozenosti uvažovalo stále více jako o tématu, jehož základem je ztotožňování toho, co je přirozené, s tím, co je rozumné, ve smyslu specifického pojetí rozumu opírajícího se o základní principy matematické přírodovědy. Matematická přírodověda tak nepřímo ovlivnila i pojetí lidské přirozenosti.

2. MOC TECHNIKY

Zdá se, že na otázku, zda je dnes možné podstatně změnit logiku samovývoje soudobé civilizace planetární technovyvědy s narůstajícími, neřešitelnými problémy, které se hromadí, neexistuje pozitivní odpověď. Jaká síla by tomuto samovývoji mohla zabránit? Snad jedině katastrofa globálního rozměru a jí vynucená změna postojů.

Můžeme se ptát, jak dalece je dnes ještě možné dosáhnout obecné shody v otázkách dobra a zla, stanovení toho, co je hodnotově vyšší a co nižší, co je ještě přijatelné a co už nikoliv v požadavcích kladených na soužití lidí různého vzdělání, sociálního postavení, různých kultur, mentalit. To, s čím je současný svět konfrontován, je narůstající síla moci technické či technologické. Moci, která se vymyká tradičním definicím moci po-

---

¹⁹ HEIDEGGER, M.: *Věk obrazu světa*. Praha: Oikoymenh, 2013, s. 22.

litické. Už klasická *Weberova* definice²⁰ sice akcentovala, že mocí rozumíme jakoukoliv možnost prosadit svoji vůli uvnitř sociálního vztahu, nicméně vedle moci se tradičně stavěl pojem autority, resp. panství, který hledal zdroje své legitimacy. Koncentrovaná síla technické moci je nesrovnatelně větší, otázkou však zůstává, kde může hledat právě tyto legitimizační zdroje. Moc politická a ekonomická byla v moderní společnosti, která během svého vývoje procházela i procesy postupné desakralizace a detabuizace, vystřídána hodnotově indiferentní mocí technovědy, přičemž je na místě se ptát, zdali je možné hledat legitimitu bez hodnot. Moc techniky a nových technologií je větší než moc politiky nebo ekonomie a ve své podstatě nezná hranice. Moc ekonomickou a politickou častokrát spojujeme s mocí státní. Jakkoliv je tradiční koncept moderního státu vlivem globalizace a europeizace předmětem pomalé eroze, státní moc má stále poměrně dobře artikulované hranice, a to zejména vlivem právní regulace. K tomu z rozhovoru *Martina Heideggera* pro deník *L'Express*:

E: Marcuse nyní klade otázku po údělu člověka za této nadvlády. Technika je pro něho formou světové existence, která člověka proměňuje v otročení práci. **H:** Ano, to je Heidegger. Ve stejném smyslu jsem napsal, že totalitarismus není jen nějaká forma vlády, ale spíše důsledek této bezuzdné nadvlády techniky. Člověk je dnes vydán napospas svým produktům.²¹

Zhroucení konceptu moderny spojovaného s kultivací života částečně kontrolovaného a regulovaného institucemi moderní společnosti uvolnilo prostor k odhalení bytostného určení moci pro moc samu. Nespoutanost a neukojitelnost, neohraničenost tohoto procesu, této síly, se dokonale váže a spojuje s technikou, technovědou. Člověk současné doby stojí fascinován a vydán běsnící síle moci techniky. Všeobjímající síla technologické moci je indiferentní vůči hodnotovým vzorcům různých kultur, je indiferentní i vůči snahám o vytvoření efektivního systému světové civilizace jako dokonale fungujícího mechanismu v duchu humanistických idejí. Globalizovaná technověda staví lidstvo do zcela nové, jiné situace. Do postavení proti ničím nevymezené a nelegitimizované moci.

3. TECHNICKÁ CIVILIZACE

Jaké důsledky má tento proces, jehož počátky jsou spojeny s civilizací Západu, v ostatních regionech světa? Je možné ho zastavit, zpomalit či vůči němu nalézt jinou alternativu vývoje lidské civilizace? Nebo je možné předpokládat, že se svět bude dále ubírat cestou postupné fragmentarizace, relativizace, hodnotové roztržičnosti? Politické a ekonomické procesy současného vývoje mají v globálním měřítku spíše chaoticko-destruktivní dopad. Vytvářejí a produkují značné nesrovnalosti, projevující se konkrétně nestabilitou, stoupajícími rozdíly mezi bohatými a chudými, sociální

²⁰ K tomu viz WEBER, M.: *Metodologie, sociologie, politika*. Praha: Oikoymenth, 1998.

²¹ HEIDEGGER, M.: *Rozhovory k osmdesátým narozeninám*. Praha: Oikoymenth, 2013, s. 20.

nespravedlností, zbídačením obrovského množství lidí, nezaměstnaností, tendencemi k totalitě, korupci a celkovou nejistotou a strachem z teroru, násilí a agresivity. Není v silách tradiční politiky a politické moci tomu zabránit. Také proto, že se postupně mění mentálně duchovní atmosféra současného života pod vlivem technické civilizace.

Technická civilizace současných vyspělých zemí vytvořila podmínky života, které se vyznačují nárokem neustále měnit základní postoje v důsledku objektivních změn společenské struktury. Moderní člověk je nucen se těmto podmínkám stále znovu a znovu přizpůsobovat, adaptovat se na ně. Vyrovnávat se s požadavky přítomnosti vyžaduje vnitřní flexibilitu, která je spojena nejen s nutností osvojit si nové profesní návyky v závislosti na zániku mnoha profesí a vzniku nových, ale také s ohledem na informační explozi, kterou s sebou přináší rozvoj elektronických médií. Vedle toho se zcela mění chápání politiky ve smyslu střetu idejí, kdy nové ohrožení společnosti např. v podobě globální ekonomické krize směřuje politický střet od hodnot ke schopnosti řízení společnosti. Poptávka je směřována k expertům, odborníkům, a to bez ohledu na jejich metafyzické chápání světa.²² Mimořádnou úlohu sehrává také mediální obraz reality,²³ založený na politickém marketingu.

V současném vývoji a v procesech změn v zemích Asie a Předního východu je možné pozorovat taktéž výraznou změnu politiky, případně vliv, který mají na politické procesy právě elektronická média. Informační exploze v těchto zemích, elektronická média, internet a Facebook uvedly do pohybu obrovské masy obyvatel. Přitom je třeba připomenout, že tyto aktivity, jejichž důsledkem je buď úplné zhroucení, nebo postupná eroze dříve stabilních politických systémů, má nepředvídatelné pozitivní, ale i negativní důsledky. Je velmi obtížné předvídat, co nastane. O čem svědčí současné nepokoje ve světě?

Předpokládat pozitivní dopad těchto změn v intencích myšlení okcidentu se zdá být iluzorní a nepřesvědčivé. Je to důsledek zkušenosti okcidentu, kde po již poměrně dlouhou dobu kontinuálního prosazování racionalizace a modernizace dominovala vize vytvoření globalizovaného světa jedné civilizace a kultury. Tato civilizační kultura vyžadovala připravenost na vyrovnání se se změnami, pohotovost zaujmout nové postoje, estetizaci etických norem, prosazování kognitivních norem na úkor norem kontra-fakticky stanovených, s výhledem na neustálé zlepšování podmínek života svobodného a blahobytného. Tento postupný proces byl však spjat i s relativizací hodnot náboženských, etických. Měl za následek postupné stírání rozdílů mezi vyšší a nižší kulturou.

Jedním z charakteristických znaků bylo také posilování požadavků práv různých sociálních skupin, například etnických a genderových, na úkor povinností, které jsou s tím spojeny. To je názorně vyjádřeno v názvech dvou knih francouzského sociologa *Gilla Lipovetského Říše pomíjivého* a *Soumrak povinnosti*. Druhá z těchto knih má podtitul *Bezbolestná etika*. To vše vyvolalo představu možnosti prožít život v pohodě a štěstí ve společnosti hédonistické a konzumní.

---

²² K tomu srov. KOSEK, J.: Litera zákona a sensus communis v proměnách času. *Právník*, 2012, roč. 151, č. 5, s. 453–469.

²³ Viz také LUHMANN, N.: *Die Realität der Massenmedien*. Heidelberg: Westdeutscher Verlag, 2004.

4. MASY A ELITY

Pohyb, který vyvolaly nepokoje na Předním východě, je spíše erupcí vzdvihující k životu jiné skutečnosti. Je to spíše přerýv než důsledek kontinuálního vývoje, evoluce společnosti. Je to revoluce v podmínkách této civilizace zcela originální a jedinečná. Je to proces, ve kterém, jak to při revolucích bývá, se k moci derou masy. Masy ale nikdy nemohou vládnout. Vládnou elity. O jaké elity se v těchto procesech jedná? Co o nich víme? Jak jsou vázány na kulturně-hodnotový základ zemí tohoto regionu, jaký náboženský fundament skrytý či zjevný je jim vlastní? I to je značně nejasné.

Je nebezpečné uvažovat v kategoriích elity a masy, tak jak se to dosud dělo v politickém či politologickém smyslu. Především proto, že to jsou úvahy značně obecné a zároveň vytvořené na základě reflexe vývoje a událostí spjatých s historickými fakty vzatými z dějin okcidentu. Vztah elity a masy v ne-euroamerických regionech má jinou podobu. To se týká mechanismů chování obou skupin ovlivněných podstatně kulturně-hodnotovým základem a historickou kontinuitou vývoje těchto kultur. Co se týká výše zmíněného o připravenosti ke změnám, bezbolestné etice, soumraku povinnosti, životě v pohodě, jako rysech vývojových znaků euroamerické civilizace, je v těchto oblastech situace jiná.

Jaké elity vládnou? Jaké techniky vládnutí prosazují? Jaké kulturní vzory nabízejí? Vývoj soudobé civilizace technovědy ukazuje, že politické elity prosazují svoji moc se stále nižší účinností, efektivitou, s ohledem na to, že struktura vztahů v soudobé společnosti se vzhledem ke své komplexitě řídí jinou logikou procesů změn než v předmoderním a raně moderním období. Příčinou je obrovský nárůst byrokratizace jako důsledek nezbytnosti kontrolovat a regulovat procesy sociální diferenciaci.

Technická opatření nezbytná k regulaci vývoje vysoce komplexní společnosti si vynucují změny zabudováním reflexivních mechanismů, které jsou samy výsledkem rozvoje nových technologií. Účelem jejich činnosti není posilování stability, integrity, konsenzu, což je v současných podmínkách téměř vyloučeno, ale udržení nestability jako přirozeného stavu v určité, přijatelné míře. Jejich cílem je, řečeno s *Luhmannem*, zaměřit se na řešitelné problémy v situaci, v níž současná vysoce vyspělá technická civilizace produkuje více problémů, než může vyřešit.²⁴

Samovývoj moderní společnosti je důsledkem prosazení a realizace pojetí rozumu okcidentální technovědy a potlačení či transformace pojetí přírody a přirozenosti, reduované na základní pravdy a jistoty jejího poznání v intencích matematické přírodovědy jako základní jistoty existenciálního směřování k pravdě. Věda a technika získávají absolutní vládu teprve v okamžiku jednoznačného odstranění námitek, pochybností, skepse a kritiky opírající se o víru v pravdy nadpřirozené, zjevené, věčné či podobně tematizované v úvahách náboženských, filosofických, metafyzických.

Samovývoji chybí alternativa. Vše nové a jiné pohlcuje a proměňuje podle svých měřítek, tedy podle pravdy mimo dobro a zlo, přírodu, morálku, člověka. Smrt člověka je zakalkulována do samovývoje moderní civilizace okcidentu. Samovývoj probíhá mimo masmediální obraz reality. Masmédia i elektronická média nabízejí iluzorní

²⁴ K tomu viz LUHMANN, N.: *Sociální systémy*. Brno: CDK, 2006.

představu o tom, že jsme dostatečně informováni o všem, co se děje. V jistém smyslu to lze přijmout. Ale o jaké skutečnosti jsme informováni, jaký obraz reality nabízejí masmédiá? Jaké jsou kulturní vzory představující další význam v procesech socializace, jaký obraz si na základě informací vytváří společnost o elitách politických a vládnoucích? Masmédia nezakrývají ani nevytvářejí skutečný obraz reality, spíše jej dotvářejí. O masách se nedá říci, že jsou manipulovány, neboť se samy aktivně podílejí na samovývoji společnosti svými postoji, zájmy, potřebami, zatím pouze někdy dostatečně saturovanými. Proměna či posun významu pojmů přírody, přirozenosti, morálky, dobra a zla, pojmů, které tvořily pilíře kultury, ztráta či oslabení jejich významu v kontextu současného reálného života jsou evidentní.

Jednou z hlavních otázek, které je třeba si klást, zůstává, jaký dopad může mít využití technologií Západu na kulturně politický vývoj a na společenské změny Východu, Předního i Dálného. Masy obyvatel, které se probudily a začínají se veřejně prosazovat, se budou řídit jinou logikou vývoje, než známe. Revoluce, které proběhly v minulosti, v polovině minulého století, v těchto regionech, byly ovlivněny modelem a vzorem politicko-ekonomických změn průmyslových zemí Západu. Dnes je situace jiná. Změny, které nastávají v této oblasti světa, mají vlastní zdroje, vlastní způsob sebe-artikulace, pro které mohou využívat prostředků nových technologií způsobem, který spíše než spojovat může také rozdělovat regiony Západu a Východu.

5. PŘÍTOMNOST A BUDOUCNOST

Klademe-li si otázku, jaký postoj zaujmout vůči přítomnosti, pak je třeba odpověď na ni hledat v časové struktuře minulosti a budoucnosti. *Heidegger* říká, že přítomnost nelze myslet a autenticky prožít bez vyhrazeného očekávání budoucnosti, stejně tak jako bez odmítnutí bývalého. Tedy jako odmítání minulého a předjímání budoucího. Zároveň také připomíná, že přítomnost není žádnou novou dobou, novým počátkem, v němž by došlo k rozchodu se vším starým. Přítomnost vždy sama sobě nějakým způsobem rozumí. Základní princip porozumění dnešní době je nalézán v přírodovědě a technice, případně v rozvoji planetární technovyvědy. Výhledy do budoucnosti jsou většinou spojovány s představou dalšího, budoucího vývoje jako pokračování paradigmatu stanoveného v moderní době. Mnohem důležitější je brát v úvahu fakt, že i pro porozumění přítomné době je třeba chápat ji vždy v určité dějinnosti. Minulostí ani budoucností nelze disponovat. Přítomnost je možné pravdivě nahlédnout pouze v otevřeném horizontu stávání se věcí, událostí. Jejich výklad nemůže začínat stanovením počátku, ani nelze očekávat, že se začne stavět na zelené louce. O tom, co bylo, vyprávíme jinak, když se nám budoucnost jeví jako hrozba, než když ji interpretujeme jako očekávaný pokrok.²⁵

Kromě omylu spojeného s možností stavět na zelené louce je pochybné předpokládat, že je možné poučit se z minulosti. I tato myšlenka je spojována s budovatelským optimismem těch, kteří usilují o vybudování nového světa a vytvoření nového

---

²⁵ K tomu viz HEIDEGGER, M.: *Bytí a čas*. Praha: Oikoymenh, 2002.

člověka. Je velmi obtížné nacházet v minulosti příklady pro budoucnost právě proto, že každá minulá událost se odehrávala v přítomnosti svého časoprostorového rozvrhu v jiných souvislostech historických, politických, ekonomických, náboženských a v jiném kontextu. Podobně je neopodstatněné očekávat, že se v budoucnosti podaří eliminovat projevy zla, nespravedlnosti, destrukce a chaosu. Minulost ani budoucnost nelze mustrovat. Zprofanovaná věta, že teprve budoucí generace, nové, nezatížené minulostí překonají všechny nástrahy minulosti, je neopodstatněná zvláště v dnešní době dominance absence hodnot vysoké kultury, případně jejich relativizace či lhostejnosti vůči nim. Barbarizace a vulgarizace života, sociálních vztahů, mentální infantilismus zábavy a řada dalších projevů života postmoderní společnosti jsou toho příznakem.

V této souvislosti lze připomenout kritické poznámky k přítomné době, jak je formuloval *Heidegger* jednak v rozboru *Hölderlinova* básnictví,²⁶ jednak v úvahách o *Nietzscheho* filosofii. O *Hölderlinovi* mluví jako o básníku přechodného období, nuzného věku, zmizení bohů a očekávání příchodu nového Boha. Zároveň v pozdním období své pedagogické a publikační činnosti mluvil *Heidegger* o tom, že dnes nelze brát vážně myšlenku spojovanou s výrokem *Nietzscheho*, že Bůh je mrtev, nepropadat zoufalství nad opuštěností dnešního člověka a neustálou nejistotou světa.

Smrt Boha ve výkladu *Heideggera* znamená, že už neexistuje žádný cíl, v němž by mohly být sjednoceny všechny síly dějinného bytí národů a jeho prostřednictvím přivedeny k rozvoji. Všechny formy nihilismu, expandující věda, ale především totální zmobilizování velkých průmyslových států, které je doprovází, musí být podle *Heideggera* chápány jako nepravdivé a v tomto smyslu katastrofální odpovědi na zkušenost se smrtí Boha.²⁷

Toto *Heideggerovo* připomenutí nuzné doby, nihilismu a nástupu planetární technovědy, sebe-utvrzení západní civilizace vyspělých zemí, je dnes konfrontováno s neočekávaným dopadem v globalizovaném světě a stále více naráží na nepředvídané a nepředvídatelné formy recepce, vnímání sebe sama v regionech podstatně jiných kultur a tradic, náboženských i filosofických. Ve své knize *Konec filosofie a úkol myšlení* říká *Heidegger*, že existuje možnost, že světová civilizace jednou překoná svůj vědecko-industriální ráz jako jedinou normu přebývání člověka na světě, ne sice sama ze sebe a skrze sebe, ale z připravenosti člověka pro určení, které vždy, ať už skrytě, či nikoliv, mluví do ještě nerozhodnutého údělu člověka. Stejně nejisté zůstává, zda bude světová civilizace náhle zničena, nebo zda se upevní dlouhým trváním, které nespočívá v tom, co zůstává, nýbrž trváním, které se spíše zařizuje pokračováním toho, co je vždy nejnovější.²⁸

Důležitá je *Heideggerova* připomínka, že všeobecně akceptovaná myšlenka o smrti Boha, stojící u zrodu dominantního porozumění přítomnosti, její artikulace planetární technovědou, postavila či přivedla svět na pokraj globální ekologické katastrofy, která vedle dalších stále přítomných hrozeb válek, genocid, terorismu a podobných událostí významně poznamenala stav světové civilizace.

²⁶ HEIDEGGER, M.: *Básnický bydlí člověk*. Praha: Oikoymenh, 2006.

²⁷ HEIDEGGER, M.: „Už jenom nějaký bůh nás může zachránit“: rozhovor s Martinem Heideggerem pro německý časopis *Der Spiegel*. Praha: Oikoymenh, 2012, s. 43–49.

²⁸ HEIDEGGER, M.: *Konec filosofie a úkol myšlení*. Praha: Oikoymenh, 2006.

Heideggerova myšlenka, že smrt Boha je možné chápat jako přechodné období, nuzný věk, je v západní civilizaci spíše opomíjena. Sebe-utvrzování v přesvědčení o neustále dominující síle technovědy jako normy lidství v konfrontaci se stavem současné civilizace je nebezpečnou a zaslepenou výzvou k cestě do pekel. Vyprávění o budoucnosti přestávají být optimistická. Bezcílnost obsažená v soudobé civilizaci technovědy okcidentu může být v brzké době vystřídána kulturně civilizačními impulsy z jiných regionů světa, v nichž budou období nuzného věku, smrt Boha a očekávaný příchod nového Boha překonány procesy změn, v nichž se paradoxně uplatní i to, co bylo v nadšení a opojení moderní technickou civilizací odmítnuto. Bude to jiná přítomnost, v níž se artikulace přítomnosti nebude spojovat s dominantním paradigmatem Západu, tak jak tomu bylo dosud.

ZÁVĚR

Hledání pevných základů společnosti je ve své podstatě přesvědčením o možnosti stanovit objektivní pravdy a univerzální hodnoty, které obvykle spojujeme s pevnou vírou v pokrok, přičemž pokrok je centrálním pojmem klasické moderní společnosti. Nejenom úzce chápáný vědecko-technický pokrok, ale i pokrok ekonomický, kulturní, případně celkově společenský. Ve štěpnou linii se však proměnil okamžik, kdy se pojem pokroku změnil, resp. redukoval na zploštělé chápání pokroku pouze v oblasti vědy a techniky. Moderní společnost měla být projektem, který poskytne člověku jistotu v procesu společenských změn, jakkoliv jde o rozmanitě chápáný pojem, a to především jistotu v hodnotovém, kulturním, ekonomickém, ale i politickém ukotvení ve společnosti.

Ústředním tématem postmodernismu však je, že žádná jistota, žádný centrální pojem neexistuje: „*Ohrožení překonává společnost schopností zaměřit se na reálné problémy, které je způsobují. Jde o to poznat reálné nebezpečí a efektivně je řešit, přičemž je třeba mít na paměti, že samovývoj systémů, i v postupech redukce komplexity, produkuje stále nové problémy. Úkoly k řešení zadává autopoietickým systémům moderní civilizace sama, která je navíc produktem jejich autopoietického chování.*“²⁹ Ztroskotání projektu modernity se ve své podstatě snadno zamaskovalo, přičemž je otázkou, kde tkví tato bohorovnost. Proč v dnešní společnosti tento problém artikuluje málokdo? Je osvobození z „okovů“ metafyziky pro člověka osvobozením opravdu vítaným, neboť je onou hobbesovskou egoistickou bestii, pro kterou je pohled na sebe sama tím nepříjemnějším, nebo podstata tkví ve strachu ze složitosti současného světa, což vlastně vede ke konci pokládání otázek? Možná to nemusí být nutně ani strach, neboť mnohost sociálních rolí a současná vysoce vyspělá a horizontálně diferencovaná společnost zcela „konzumuje“ naši pozornost.

Metafyzické ideje jsou veřejnými proklamacemi individuálních tužeb. Aby ztratily svůj toliko deklaratorní charakter, je nezbytné poskytnout jim prostřednictvím interpretace jasný obsah. V tom případě se mohou stát postmoderním principem „spravedlnosti“

²⁹ BYSTRICKÝ, J. – MUCHA, I.: *Simulace, systémy a kontingence...*, s. 162.

i bez velkých příběhů, které byly rozmělněny. Tato interpretace však musí akcentovat koncept rané modernity, jakožto prolínání duchovního i vědeckého pokroku, a to ve spojení s vytěsněním sebe-referenčního vidění světa spojeného s binárními kódy v některých krucióálních oblastech lidského života.

THE CRISIS OF THE VALUES OF OCCIDENTAL CULTURE IN POSTMODERN SOCIETY

Summary

This article deals with a critical analysis of postmodern occidental society. Modern civilization in the late 19th century found itself in a state of anomie, a loss of a unified system of values when universal ethical rules and standards cease to apply. This process gradually led to the current situation where the values of Western civilization are in state of crisis. Metaphysical questioning about the meaning of life has completely disappeared; the society focuses exclusively on pragmatic issues related to its material existence. Previously we asked under the influence of religion *why?* and we expected a qualitative response, but today we ask *how?* and we content ourselves with a purely descriptive answer. Occidental society is individualistic – the transformation of the notion of duty is also related to this matter. In Western culture a duty is perceived only as a duty of an individual to himself. A key influence on the development and thinking of Euro-American society has been planetary tech-science. We are a society that puts emphasis on technical and technological progress and therefore we are de facto governed by an illegitimized power of technology. We are also a society that lives for the present time and thinks too less about the future – we think about it only if a huge environmental disaster endangers the survival of our living space. We live in the era of material surplus, we are a consumer society. However, the question remains whether non-Euro-American cultures will move in the same direction as the occidental culture or whether they will take a peculiar path (if at all possible) and what will this journey be like. It is likely that the masses, which have activated themselves in the recent years in Islamic world, will follow a different logic than the one with are familiar with from the Europeans and Americans.

Key words: anomie, occidental culture, postmodern society

Klíčová slova: anomie, okcidentální kultura, postmoderní společnost